

UDK 37 + 371(497.6)

Safet Krkić

**RAZVOJNA VIZIJA KAO PREUVJET KVALITETNOG
VISOKOG OBRAZOVANJA****DEVELOPMENTAL VISION AS A PRECONDITION
OF QUALITY- HIGHER EDUCATION****Sažetak**

Činjenica da Bosna i Hercegovina nije donosila i usvajala strategiju svog dugoročnog razvoja stvara mnoge probleme, i ne samo u ekonomskoj bazi nego i u onom što predstavlja društvenu nadgradnju. Ti problemi posebno se iskazuju u oblasti visokoškolskog obrazovanja. Mnogi problemi koji su opterećivali visokoškolsko obrazovanje u bivšoj državi u cijelosti su preneseni i u postojeći visokoškolski sistem. Najveći broj studenata pohađa fakultete za različita nastavnička zanimanja, ekonomiju i pravo, dok je posve malo onih koji studiraju tehničke i prirodne nauke. Veliki broj studenata koji upisuju fakultete društvenih usmjerenja učinilo je i to da najveći broj svršenih studenata tih fakulteta danas čeka zaposlenje na zavodima za javno zapošljavanje. Na štetu tehničkih i prirodnih zanimanja izdvajaju se relativno velika sredstva za obrazovanje struka koje imaju malo izgleda da se ne samo u zemlji nego bilo gdje u svijetu zaposle.

Ključne riječi: *strategija, razvoj, visoko obrazovanje, studenti, upisani na prvu godinu, diplomirani, nezaposlenost, ekonomisti, pravници, nastavnici, tehnička usmjerenje, društvena usmjerenja, odgovornost, partije na vlasti, budžetsko finansiranje, državni fakulteti, struktura zaposlenih*

Summary

The fact that BiH has not defined and agreed on the strategy for its long-term development is causing a lot of problems, not only in relation to economic basis but also to social advancement. These problems especially show in the area of higher education. Many problems burdening higher education in ex-Yugoslavia have been transferred to the existing higher education system. Most of students are enrolling faculties for different teaching professions, economy and law and only a small number is studying technical and natural sciences. A big number of students enrolling faculties of social orientation is a reason that the most of students who graduate from these faculties are waiting for employment. Detrimentially for technical and natural sciences, the state is giving a great deal of financial means for educating of profiles that are hardly to be employed not only in our country but also in the world.

Key words: *strategy, development, higher education, students, first year students, graduated students, economists, jurists, teachers, technical profiles, social profiles, responsibility, ruling parties, budget financing, state faculties, structure of employees*

To što Bosna i Hercegovina nema viziju, pa samim tim ni strategiju svog dugoročnog razvoja, ne može a da ne generira razne probleme. Bez vizije i razvojne strategije društvo neminovno ostaje u bijedi i svakom siromaštvu. Posljedice tog stanja ne iskazuju se samo u okrilju ekonomske baze već i u onom što čini sistem društvene nadgradnje. Tako imamo da poniženja, bijedu i probleme svake vrste nalazimo posvuda. Nalazimo ih u zdravstvu, obrazovanju, javnoj upravi, diplomaciji, vojsci, institucijama socijalne zaštite i gdje još ne! U Bosni i Hercegovini ponajbolje funkcioniра samo ono što je van sfere uređenog društva, dakle u „podzemlju“, odnosno kriminalu svake vrste.

Za sve ono što je Bosnu i Hercegovinu danas snašlo odgovorne su strukture koje upravljaju ovom zemljom. Riječ je, dakako, o pojedincima i grupama (partije na vlasti) koje su uzele pravo da upravljaju zemljom, međutim tom poslu oni ili nisu dorasli ili pak, zbog kakvih sebičnih i primitivnih interesa, to što rade, rade na

način koji bosanskohercegovačkom društvu nanosi neslućenu štetu. Kako se ti problemi očituju, u nastavku ćemo prikazati na primjeru visokog obrazovanja, jednog od veoma značajnijih dijelova sistema društvene nadgradnje.

Univerziteti u BiH

Ni u najtežim ratnim godinama rad univerziteta u Bosni i Hercegovini nije bio zamro. Odmah po završetku rata aktivnosti bosanskohercegovačkih univerziteta u cijelosti su obnovljene. Osnovana su, usto, i četiri nova univerziteta: Univerzitet u Bihaću, Univerzitet u Zenici, Univerzitet u „Istočnom Sarajevu“ i Univerzitet odnosno Sveučilište u Mostaru. Osnivač osam bosanskohercegovačkih univerziteta je, dakako, država. Aktivnosti univerziteta prvenstveno se finansiraju iz budžeta. Osim državnih univerziteta, aktivnostima visokog obrazovanja bavi se i nekoliko privatnih visokoškolskih institucija, kao i visokoškolske institucije čiji su osnivači univerziteti drugih zemalja (Velika Britanija, Turska, Srbija i dr.).

I dok se rad univerziteta čiji je osnivač država koliko-toliko zakonom usmjerava i sistemski kontrolira, a upis studenata i njihovo diplomiranje statistički prati, o radu privatnih univerziteta odnosno univerziteta drugih zemalja gotovo da se ništa ne zna. Otuda se o broju upisanih studenata, broju diplomiranih, dužini studiranja, strukturi visokoškolskih institucija u BiH i slično još uvijek mnogo toga ne zna. Zna se samo o onim studentima koji se upisuju na univerzitete čiji je osnivač država.

Privredni kapaciteti Bosne i Hercegovine danas jedva da su dostigli tridesetak od sto predratnih. No, institucije društvene nadgradnje: školstvo, zdravstvo, javna uprava i sl., obnovljene su i dovedene bezmalo u prijeratno stanju. U nekim oblastima, prije svih u visokom obrazovanju, kapaciteti su, u odnosu na prijeratno stanje, udvostručeni. Kakvu to sve zbrku, siromaštvo, bijedu, improvizaciju, ‘kvalitet’ i sl. stvara možemo tek naslutiti. Kada je riječ o visokom obrazovanju, to još uvijek i nije sve. Sve ono što se u visokom obrazovanju neposredno pred raspad socijalizma iskazivalo kao devijantno gotovo je u cijelosti preneseno u sadašnji sistem visokog obrazovanja.

U nastavku ćemo više govoriti o problemima upisa na prvu godinu studija, zatim dužini studiranja, broju diplomiranih studenata, nezaposlenim s visokoškolskom spremom i, konačno, o strukturi zaposlenih u Bosni i Hercegovini razvrstanih po djelatnostima. Pođimo redom.

Upisani na prvu godinu

Prema evidenciji Federalnog zavoda za statistiku, školske 2004/05. godine prvu godinu na trideset šest visokoškolskih institucija upisalo je 24.568 studenata¹. Procjenjujemo (podaci o broju studenata u RS nisu nam dostupni) da se na dva univerziteta u RS upisuje oko 6000 studenata. Na univerzitetima u Bosni i Hercegovini koji se finansiraju iz budžeta godišnje se upisuje oko trideset hiljada novih studenata.

Raspored upisanih studenata prema pojedinim visokoškolskim institucijama u FBiH možemo vidjeti iz podataka sljedeće tabele:

Naziv više/visokoškolske ustanove	Univerzitet u Sarajevu	Univerzitet u Zenici	Univerzitet u Bihacu	Univerzitet u Tuzli	Sveučilište u Mostaru	Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	UKUPNO	Procent
Ekonomski fakultet (Sarajevo, Zenica)	3055		414	943	726	391	5529	22,50
Pravni fakultet (Sarajevo, Zenica, Goražde)	2387		382	317	290	220	3596	14,60
Filozofski fakultet	939			1406			2345	9,50
Pedagoški fakultet		398	344		649	498	1889	7,70
Mašinski fakultet	430	204	358	141	282	70	1485	6,00
Fakultet političkih nauka	1301						1301	5,30
Prirodno-matematički fakultet	650			341			991	4,00
Medicinski fakultet	216			332	71		619	2,50
Građevinski fakultet	416				90	109	615	2,50
Poljoprivredni - Agromediterranski fakultet	352				80	115	547	2,20
Fakultet za tjelesni odgoj i sport	374			150			524	2,10
Viša medicinska (zdravstvena) škola	236		145		134		515	2,10
Elektrotehnički fakultet	277			222			499	2,00
Fakultet informacijskih tehnologija						415	415	1,70
Kriminalistički fakultet	370						370	1,50
Farmaceutski fakultet	210			122			332	1,40

¹ Statistički bilten br. 73/2005. „Visoko i više obrazovanje u FBiH, 2004/2005.“

Naziv više/visokoškolske ustanove	Univerzitet u Sarajevu	Univerzitet u Zenici	Univerzitet u Bihacu	Univerzitet u Tuzli	Sveučilište u Mostaru	Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	UKUPNO	Procent
Rudarsko-geološki fakultet				308			308	1,30
Pedagoška akademija	284						284	1,20
Fakultet humanističkih nauka						283	283	1,20
Šumarski fakultet	241						241	1,00
Fakultet za saobraćaj i komunikacije	231						231	0,90
Tehnološki fakultet				227			227	0,90
Islamska pedagoška akademija		148	68				216	0,90
Veterinarski fakultet	176						176	0,70
Fakultet islamskih nauka	165						165	0,70
Defektološki fakultet				150			150	0,60
Biotehnički fakultet			128				128	0,50
Arhitektonski fakultet	123						123	0,50
Stomatološki fakultet	88						88	0,40
Akademija likovnih umjetnosti	55				15		70	0,30
Internacionalni univerzitet	68						68	0,30
Sarajevska škola za nauku i tehnologiju	67						67	0,30
Metalurški fakultet		61					61	0,20
Muzička akademija	55						55	0,20
Akademija scenskih umjetnosti	10			18			28	0,10
Vrhbosanska visoka teološka škola	14						14	0,10
Franjevačka teologija	13						13	0,10
Ukupno	12803	811	1839	4677	2337	2101	24568	100,00

Tabela 1: *Upisani studenti u prvu godinu razvrstani po visokoškolskim institucijama u FBiH*

Osmotrimo li pobliže podatke gornje tabele, uočiti ćemo da najviše studenata upisuje fakultete društvenih nauka. Među njima posebno mjesto zauzimaju: ekonomski fakulteti s 5.529 ili 22,50% od ukupnog broja upisanih u prvu godinu, slijede ga pravni fakulteti s 3.596 ili 14,60%, filozofski s 2.345 ili 9,50%, pedagoški sa 1.889 ili 7,70%, i tako redom.

Filozofski i pedagoški fakulteti obrazuju različite profile nastavnčkih zanimanja. Ista zanimanja školuju se još i na prirodno-matematičkim fakultetima (2004/05. bilo je upisano 991 ili 4,00%), fakulteti za tjelesni odgoj i sport (2004/05. bilo je upisano 524 ili 2,10%), Fakultet humanističkih nauka (2004/05. bilo je upisano 283 ili 1,20%) i Defektološki fakultet (2004/05. bilo je upisano 150 ili 0,60%). Šest fakulteta koji u Federaciji BiH obrazuju različite profile nastavnčkih zanimanja školske 2004/05. godine

upisala su 6.182 studenta, ili 25,10% ukupnog broja upisanih na prvu godinu.

Za zanimanja ekonomista, pravnika i nastavnika opredijelilo se, kako vidimo, 15.307 studenata, ili 62,20% ukupnog broja upisanih na prvu godinu. Svim ostalim zanimanjima, to jest 29 različitih struka, pripada 37,80% ukupno upisanih studenata.

Za zemlju koja ima ambicije da izađe iz bijede, zaostajanja i nerazvijenosti to je, bez sumnje, katastrofalno. Takav pristup obrazovanju karakterizira najnerazvijenije zemlje Afrike, Azije i Južne Amerike.

Zemlja koja nema viziju svog budućeg razvoja i koja nije donijela strateške razvojne planove ne može imati ni viziju svog obrazovnog sistema. Za takvo stanje obrazovnog sistema u BiH krivci su vladajuće strukture s postojećom partijskom oligarhijom. Valja istaći da tehnički progres zemlji mogu donijeti, prije svega, tehnička obrazovanja i nove savremene tehnologije. U strukturi onih koji danas studiraju u Bosni i Hercegovini bezmalo bi se moglo reći da ih gotovo i nema. A i ono malo što ih ima studiraju po programima koji su mnogo bliži 19. nego vijeku u kom živimo.

Diplomirani na univerzitetima u FBiH

Broj diplomiranih studenata na bosanskohercegovačkim univerzitetima u cijelosti korespondira s brojem upisanih u prvu godinu. Otud imamo da fakulteti s najvećim brojem upisanih u prvu godinu imaju i najveći broj diplomiranih studenata. Kako je to izgledalo u akademskoj 2004/05. godini možemo vidjeti iz podataka naredne tabele²:

Naziv više/visokoškolske ustanove	Univerzitet u Sarajevu	Univerzitet u Zenici	Univerzitet u Bihacu	Univerzitet u Tuzli	Sveučilište u Mostaru	Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	UKUPNO	Procent
Filozofski fakultet	375			329			704	13,50
Pedagoški fakultet/akademija		8	61		236	246	551	10,60
Kriminalistički fakultet	297						297	5,70

² Statistički bilten br. 73/2005. „Visoko i više obrazovanje u FBiH, 2004/2005.“

Naziv više/visokoškolske ustanove	Univerzitet u Sarajevu	Univerzitet u Zenici	Univerzitet u Bihacu	Univerzitet u Tuzli	Sveučilište u Mostaru	Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	UKUPNO	Procent
Fakultet političkih nauka	261						261	5,00
Medicinski fakultet	139			41	31		211	4,10
Mašinski fakultet	49	39	69	26	11	16	210	4,00
Viša medicinska škola	59		99		36		194	3,70
Pedagoška akademija	77	79					156	3,00
Prirodno-matematički fakultet	54			74			128	2,50
Elektrotehnički fakultet	89			37			126	2,40
Građevinski fakultet	69				19	6	94	1,80
Defektološki fakultet				80			80	1,50
Fakultet za tjelesni odgoj i sport	41			36			77	1,50
Fakultet islamskih nauka	68						68	1,30
Fakultet humanističkih nauka						68	68	1,30
Poljoprivredni - Agromediterranski fakultet	43				18		61	1,20
Stomatološki fakultet	57						57	1,10
Farmaceutski fakultet	55						55	1,10
Veterinarski fakultet	54						54	1,00
Arhitektonski fakultet	51						51	1,00
Islamska pedagoška akademija		40	9				49	0,90
Rudarsko-geološki fakultet				28			28	0,50
Fakultet za saobraćaj i komunikacije	25						25	0,50
Muzička akademija	25						25	0,50
Tehnološki fakultet				25			25	0,50
Akademija likovnih umjetnosti	24						24	0,50
Šumarski fakultet	20						20	0,40
Fakultet informacijskih tehnologija						10	10	0,20
Biotehnički fakultet			10				10	0,20
Vrhbosanska visoka teološka škola	9						9	0,20
Akademija scenskih umjetnosti	1			5			6	0,10
Franjevačka teologija	4						4	0,10
Sarajevska škola za nauku i tehnologiju							0	0,00
Internacionalni univerzitet							0	0,00
Metalurški fakultet		10					10	0,20
Ukupno	2784	176	386	782	632	443	5203	100,00

Tabela 2: *Diplomirani studenti razvrstani po visokoškolskim institucijama u FBiH*

Kako iz navedene tabele vidimo najviše studenata je diplomiralo na pravnim, ekonomskim, filozofskim i pedagoškim fakultetima. Pogledamo li, međutim, podatke o broju diplomiranih studenata čija je osnovna profesija nastavnik (riječ je o različitim vrstama nastavničkih zanimanja) uočićemo kako je takvih u školskoj 2004/05. godini bilo 1.764 ili 34,60 od ukupnog broja. Na tri profesije (pravnike, ekonomiste i nastavnike) kao što vidimo otpada 62,60% ukupnog broja diplomiranih studenata u Federaciji BiH.

Poseban problem su diplomirani s nastavničkim zanimanjima. Ne bi se smjela zanemariti činjenica kako je struktura osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja gotovo u cijelosti zaokružena. Otvaranje novih škola gotovo da se i ne može očekivati. Da bi se zaposlili svi oni koji su stekli diplomu nastavnika, treba, dakako, čekati nekog ko treba da ode u penziju. Imamo li toliko nastavnika i profesora u Federaciji BiH koji svake godine razredni dnevnik mogu predati novopridošlim kolegama? Sumnjam! No, to i nije tako teško provjeriti. U to se možemo uvjeriti i analizom stanja broja nezaposlenih evidentiranih u javnim zavodima za zapošljavanje.

Nezaposleni s visokom naobrazbom

Iz evidencije kantonalnih javnih službi za zapošljavanje i Javne službe za zapošljavanje RS juna 2006. godine broj nezaposlenih s visokom školskom spremom izgledao je³:

Naziv više/visokoškolske ustanove	HNK	KS	USK	TK	BPK	SBK	ZDK	PK	ZHK	LK	RS	Ukupno	Procenti
	Mostar	Sarajevo	Bihać	Tuzla	Goražde	Travnik	Zenica	Orašje	Grude	Livno			
	Broj stanovnika (hiljade lica)												
	225	403	292	503	35	258	402	45	82	84	1491		
Pravni fakultet	201	356	89	104	12	85	27	39	17	28	259	1217	14,00
Ekonomski fakultet	149	344	43	137	8	53	68	38	22	17	616	1495	17,20
Mašinski fakultet	60	90	14	34	2	11	25	10	6	4	138	394	4,50
Elektrotehnički fakultet	13	73	1	60		2	4	8	10	1	46	217	2,50
Saobraćajni fakultet		44	3	5		6	1	4		2	16	81	0,90
Građevinski fakultet	25	108	9	18		2	7	12	2		23	206	2,40
Prir.-mat. fakultet				1							6	7	0,10
Poljoprivredni fakultet	34	140	15	23	3	20	4	15	4	6	218	482	5,50
Metalurški fakultet		5	4	112		5	37	1	18	2	29	213	2,50
Pedagoški fakulteti	64	540	17	359	23	33	102	58	56	9	297	1558	17,90
Filozofski fakultet	54	578	42	212	16	59	11	64	34	19	264	1353	15,60
Vojna akademija		2	1	3							18	24	0,30
Medicinski fakultet	42	326	13	208	3	15	11	36	34	4	131	823	9,50
Akad. znan. i umjetnosti	17	27	1	5		2		4	1		27	84	1,00
Ostali fakulteti	12	77	2	121		16	10	8	19	3	266	534	6,10
Ukupno nezaposlenih	671	2710	254	1402	67	309	307	297	223	94	2354	8688	100,00

Tabela 3: *Nezaposleni evidentirani u javnim službama za zapošljavanje*

³ Bilteni javnih službi za zapošljavanje kantona kombinirani s podacima preuzimati s web stranica javnih zavoda za zapošljavanje kantona i RS.

Iz podataka naprijed iznesene tabele vidimo da je na evidencijama javnih službi za zapošljavanje u junu 2006. godine bilo najviše svršenih studenata pedagoških usmjerenja (17,90% ukupnog broja nezaposlenih s fakultetskom spremom), slijede diplomirani ekonomisti (17,20% ukupnog broja nezaposlenih), zatim diplomirani studenti filozofskog fakulteta (bilo ih je 15,60%), pa onda diplomirani pravnici, (bilo ih je 14,00%), ljekari (bilo ih je 9,50%) i tako redom.

Nezaposleni sa završenim filozofskim i pedagoškim usmjerenjima posmatrani zajedno čine jednu trećinu (33,50%) ukupnog broja nezaposlenih s visokoškolskom naobrazbom. I to je, bez sumnje, kategorija koja će u struci za koju se opredijelila (nastavnički poziv) teško naći zaposlenje. S obzirom na sve veće i sve brže smanjivanje prirodnog priraštaja stanovništva i sve veće iseljavanje mladih iz BiH, prije se može očekivati zatvaranje nego otvaranje novih škola. Odlasci u penziju postojećih zaposlenika nisu, niti pak mogu biti dovoljni za zapošljavanje svih onih koji svake godine steknu diplomu nastavnika.

Broj upisanih, broj diplomiranih i broj nezaposlenih evidentiranih u javnim službama za zapošljavanje zanimanja ekonomista, pravnika i nastavnika, kao što vidimo, međusobno korespondiraju. Ne treba, dakako, zaboraviti kako se školovanje za tri spomenuta zanimanja gotovo u 90% slučajeva finansira iz državnog proračuna (budžetsko finansiranje). I u ovom slučaju na vidjelo izlaze problemi nedostatnosti vizije i njoj prateće strategije razvoja.

Od zemlje koja nema viziju i strategiju svog dugoročnog razvoja ne može se ništa drugo ni očekivati do da izdvaja pozamašna sredstva za školovanje ljudi koji se s diplomom koju su stekli neće nikad zaposliti, dok pak za druge struke (informatičare, elektroničare, biohemičare i dr.) nemaju dovoljno novca, a katkad uopće ni planirana budžetska sredstva.

Struktura zaposlenih razvrstano prema djelatnostima

Želimo li utvrditi mogućnost zapošljavanja pojedinih profila visokoškolske naobrazbe registriranih u javnim službama za zapošljavanje morali bismo sagledati stanje i strukturu zaposlenih po

djelatnostima. A kako ono izgleda vidjet ćemo iz podataka o strukturi zaposlenih razvrstano po pojedinim djelatnostima⁴.

Vrsta djelatnosti	Broj zaposlenih	Od toga					
		VSS	Učešće [%]	VŠS	Učešće [%]	SSS	Učešće [%]
Poljoprivreda	8682	578	6,80	207	2,40	2532	29,16
Ribarstvo	161	11	6,80	8	5,00	70	43,48
Rudarstvo	16073	659	4,10	237	1,50	3207	19,95
Prerađivačka industrija	85332	3758	4,40	2134	2,50	19299	22,62
Snabdij. el. energijom	14285	1500	10,50	519	3,60	3573	25,01
Građevinarstvo	21853	999	4,60	595	2,70	5009	22,92
Trgov. motornim vozilima	35258	2142	6,10	1362	3,90	18018	51,10
Ugostiteljstvo	4490	124	2,80	196	4,40	1443	32,14
Saobraćaj i veze	24851	1632	6,60	1400	5,60	8646	34,79
Finansijsko posredovanje	7297	2332	32,00	675	9,30	3788	51,91
Poslovanje nekretninama	7108	1492	21,00	484	6,80	3166	44,54
Javna uprava	35586	8446	23,70	3588	10,10	17074	47,98
Obrazovanje	32766	9140	27,90	11938	36,40	5831	17,80
Zdravstv. i soc. zaštita	26258	5314	20,20	1807	6,90	12715	48,42
Ostale javne usluge	8779	1241	14,10	449	5,10	3507	39,95
Ukupno	328761	39413		25599		107490	

Tabela 4: Zaposleni po pojedinim djelatnostima razvrstani prema stepenu školske spreme

I letimičan pogled na strukturu zaposlenih razvrstano po djelatnostima dovoljan je da se uoči kako jedne djelatnosti imaju relativno velik broj onih s visokom školskom spremom, dok ih druge imaju posve malo. Kod jednih je, dakle, izuzetno povoljna struktura zaposlenika, dok je kod drugih posve nepovoljna. U prvu grupu spadaju djelatnosti finansijsko posredovanje koje u strukturi zaposlenih imaju 32,00% s visokom naobrazbom. Slijede ih potom djelatnost obrazovanja sa 27,90% zaposlenika s visokom i 36,40% s višom školskom spremom, iza njih je javna uprava s 23,70% zaposlenika s visokom naobrazbom, zatim poslovanje nekretninama s 21,00% zaposlenika s najvišom školskom spremom i tako redom.

⁴ Zavod za statistiku FBiH, bilten br. 5/2006.

Kada je riječ o drugoj grupi, to jest o djelatnostima s izuzetno nepovoljnom strukturom zaposlenih, nju, kao što vidimo, predvodi ugostiteljstvo. U strukturi zaposlenih u ugostiteljstvu tek 2,80% posjeduje visoku školsku spremu, slijedi rudarstvo sa 4,10% zaposlenih s visokom naobrazbom, zatim prerađivačka industrija sa 4,40% zaposlenih s visokom školskom spremom, građevinarstvo sa 4,40% zaposlenih s visokom spremom, poljoprivreda sa 6,80% zaposlenih s visokom školskom spremom, ribarstvo s identičnom strukturom zaposlenih s visokom školskom spremom i tako redom.

Kada je riječ o djelatnostima iz prve grupe, lako prepoznajemo kako se u njima zapošljavaju, prije svega, visokoobrazovani kadrovi iz grupa zanimanja s najvećim brojem upisanih na prvu godinu. Finansijsko posredovanje, posebno banke, zapošljava uglavnom ekonomiste i pravnike, obrazovanje zapošljava diplomirane studente pedagoških zanimanja, javna uprava pravnike, poslovanje s nekretninama pravnike i ekonomiste. Kako je na evidencijama javnih ustanova za zapošljavanje ponajviše nastavničkih zanimanja, ekonomista i pravnika, zaključujemo da su se spomenute djelatnosti kadrovski posve situirale i da se ubuduće ne može očekivati veće zapošljavanje nezaposlenih s visokom naobrazbom. Otud ekonomisti, pravnici i brojna nastavnička zanimanja evidentirana u javnim ustanovama za zapošljavanje ne mogu očekivati povećani interes za zapošljavanje u spomenutim djelatnostima. A da se i ne govori o svim onim koji se danas upisuju odnosno studiraju ekonomske, pravne i različite nastavničke fakultete. Njihovo eventualno zapošljavanje može se očekivati samo u slučajevima ako bi došlo do osnivanja kakvih novih kompanija za finansijsko posredovanje, odnosno novih školskih institucija, novih organa uprave i tome sl.

Nije razumno izdvajati tolika budžetska sredstva za školovanje nastavnika, ekonomista i pravnika koji u tom broju nisu nužni bosanskohercegovačkom društvu, a istovremeno zapostavljati druga brojna zanimanja koja su značajna za ubrzaniji razvoj zemlje. No, vlasti u Bosni i Hercegovini, ovakve kakve su, nisu sposobne problem čak ni prepoznati. Činjenica je da nemaju vizije dugoročnog razvoja zemlje i otuda oni problem nisu u stanju ni uočiti. Oni koji nemaju viziju dugoročnog razvoja nisu dugovječni. Njih

će, bez sumnje, pomesti oni koji su nezadovoljni njihovom upravom. Pitanje je samo kada će se to desiti i na koji način će to biti učinjeno.

Struktura zaposlenih u Hercegovačko-neretvanskom kantonu

Reprezentativnim uzorkom pokušali smo utvrditi kvalifikacionu strukturu zaposlenih u Hercegovačko-neretvanskom kantonu. Anketirane organizacije smo usto pitali i o namjerama zapošljavanja kadrova s visokom stručnom spremom. Ovim istraživanjem željeli smo ustanoviti strukturu zaposlenih s visokom naobrazbom, a prije svih onih visokoškolskih institucija koje upisuju najveći broj studenata, odnosno koje imaju najveći broj evidentiranih u javnim ustanovama za zapošljavanje. Anketom smo obuhvatili sljedeće firme odnosno ustanove: „HP investing“ (proizvodnja građevinskih materijala), Konjic, „Maoles“ (proizvodnja namještaja), Mostar, hotel „Bevanda“ (turizam i ugostiteljstvo), Mostar, „BiH Telecom“, telefonske (fiksne i mobilne) komunikacije, Mostar, „Merkur“ (trgovina na veliko i malo), Mostar, „Zalmo“ (proizvodnja metalnih konstrukcija i namještaja), Mostar, „Jaffa komerc“ (primarna poljoprivredna proizvodnja s preradom), Blagaj, Trgovina „Zalihić“ (veleprodaja), Mostar, „Aluminijski kombinat“ (proizvodnja i prerada obojenih metala), Mostar, hotel „Bristol“ (trgovina i ugostiteljstvo), Mostar, „Fabrika duhana“ (proizvodnja cigareta), Mostar, Opština (javna uprava), Konjic, „Metalija“ (proizvodnja metalnih konstrukcija), Mostar, „GD Rad“ (nisko-gradnja) Konjic, „Alat“ (proizvodnja alata i mašina), Konjic, „Granit“ (eksploatacija i prerada kamena), Jablanica, „Elektro-distribucija“ (distribucija električne energije), Mostar, „HVB Centralprofit banka“ (finansijsko posredovanje), filijala Mostar, „Gimnazija Mostar“ (srednjoškolsko obrazovanje), Mostar⁵.

Devetnaest ispitivanih privrednih i neprivrednih subjekta u julu 2006. godine zapošljavalo je 2.692 radnika. U ukupnom broju zaposlenih najviše ih je bilo sa završenom SSS, 33,84%, slijede

⁵ Podatke prikupljao istraživački tim Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Istraživanje projektirao i istraživački tim vodio autor.

KV radnici sa 23,29%, zatim VKV radnici sa 15,97%, NK sa 10,55%, VSS sa 10,07%, VŠS sa 3,57% i PK sa 2,71%. Univerzitetnu diplomu, kao što vidimo, posjeduje tek 13,64% zaposlenih u anketiranim organizacijama.

Ako pogledamo strukturu zaposlenih razvrstanu prema konkretnoj školskoj spremi, stanje je sljedeće:

Profesija	HP Investing	Maoles	Hotel "Bevanda"	BH Telecom	Merkur	Zalimo	Jaffa komerc	Zalhić	Aluminij	Hotel "Bristol"	FDM	Opština Konjic	Metalia	GD "Rad" Konjic	Alat	Granit	Elektrodistribucija	HVB CP Banka	Gimnazija Mostar	UKUPNO	Procent u ukupnom broju zaposlenih	Procent u broju zaposlenih sa VSS
dipl. nastavnik	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	17	0	0	0	0	0	0	53	74	2,7	27,3
dipl. ekonomist	0	0	3	7	4	0	0	0	9	0	5	5	1	1	0	4	8	8	0	55	2,0	20,3
dipl. ing. mašinstva	1	4	0	2	0	1	1	0	16	0	4	1	0	0	1	2	1	0	0	34	1,3	12,5
dipl. pravnik	1	0	0	5	1	0	0	0	3	1	3	7	0	0	0	1	6	0	0	28	1,0	10,3
dipl. ing. elektrotehnike	0	0	0	12	0	0	0	0	4	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	19	0,7	7,0
dipl. ing. energetike	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	0	12	0,4	4,4
dipl. ing. građevine	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	3	0	1	0	0	0	10	0,4	3,7
dipl. ing. hemije	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0,3	2,6
dipl. ing. metalurgije	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	7	0,3	2,6
prof. industr. pedagogije	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0,2	1,8
dipl. informatičar	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	5	0,2	1,8
dipl. ing. tehnologije	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,1	1,5
dipl. ing. agronomije	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,1	1,5
dr. tehničkih znanosti	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,1	0,7
prof. biologije	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,0	0,4
dipl. ing. rudarstva	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,0	0,4
dipl. politolog	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,0	0,4
dipl. urbanist	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0,0	0,4
akademski grafičar	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,0	0,4
Visoka stručna sprema	5	4	5	26	7	1	2	0	60	1	17	34	2	4	1	11	30	8	53	271	10,1	100,0

Struktura zaposlenih u anketiranim organizacijama HNK

Iz navedene tabele može se vidjeti kako na stotinu zaposlenih dolazi: 2,70% dipl. nastavnika, 2,00% dipl. ekonomista, 1,30% dipl. mašinskih inženjera, 1,00% dipl. pravnika, 0,70% dipl. inženjera elektrotehnike, 0,45% dipl. inženjera energetike, 0,40% dipl. građevinskih inženjera, 0,30% dipl. inženjera hemije, 0,30% dipl. inženjera metalurgije, po 0,20% dipl. profesora industrijske psihologije, odnosno dipl. informatičara, i tako redom.

Ovim istraživanjem željeli smo, prije svega, utvrditi strukturu odnosno stanje zaposlenosti onih struka s visokom naobrazbom koje su kao najbrojnije evidentirane u javnim službama za zapošljavanje. Riječ je, zapravo, o zapošljavanju i zaposlenosti struka obrazovanih na fakultetima koji upisuju i isporučuju najveći broj diplomiranih studenata (ekonomisti, pravnici i nastavnici). Rezultate ovih istraživanja kasnije ćemo koristiti i za ocjenu mogućnosti zapošljavanja svih koji se kao nezaposleni vode u javnim zavodima za zapošljavanje.

Podaci o zaposlenosti pojedinih struka s visokoškolskom naobrazbom u anketiranim organizacijama Hercegovačko-neretvanskog kantona ponajviše govore o tome zbog čega je toliki interes za upis ekonomije, prava i nastavničkih zanimanja. Kako nam podaci gornje tabele pokazuju, najveći broj zaposlenih s visokom stručnom spremom su nastavnici, slijede diplomirani ekonomisti, mašinski inženjeri i pravnici. Diplomirani nastavnici, kako vidimo, ne zapošljavaju se samo u školama. Bezmalobli 40% nastavničkih zanimanja zaposleno je u drugim organizacijama, prije svega u upravi. Činjenica da su ekonomisti, pravnici i nastavnici u odnosu na druge visokoobrazovne profile najbrojniji u anketiranim organizacijama HNK ne može biti pouzdan pa čak ni relevantan indikator onim koji danas hrle na te visokoškolske institucije.

Projekcija mogućeg zapošljavanja najbrojnijih grupacija s VSS

S obzirom na to da Bosna i Hercegovina nema strategije dugoročnog privrednog i društvenog razvoja, nije ni moguće projicirati stanje i kretanje budućeg zapošljavanja. Istini za volju, anketirane organizacije smo pitali o planovima budućeg zapošljavanja kadrova s visokom stručnom spremom! Evo šta o one tome one kažu.

Anketirane firme bi mogle zaposliti još 10 ekonomista, 13 informatičara, 5 inženjera mašinstva, 3 agronoma, 2 građevinska inženjera, 2 pravnika i, konačno, jednog profesora stranih jezika. No, da bi se planirana zaposlenja ostvarila, to najmanje zavisi od onih kojima su spomenuti kadrovi potrebni. Ograničavajući faktor bilo kakvog zapošljavanja, kako anketirane organizacije ističu,

jesu velike obaveze prema državi koje se po zaposlenom plaćaju. Tu su još i neizvjesnosti koje sa sobom donosi neuređeni pravni, politički i privredni sistem, nezaštićenost državnih granica, tržišna nesigurnost itd. Podatke koje smo istraživanjem prikupili ne možemo nažalost koristiti za bilo kakvo projiciranje budućeg zapošljavanja. Anketirane organizacije bi zaposlile određeni broj kadrova s visokom naobrazbom pod uvjetom da se promijeni privredna, politička, pravna i tržišna klima u BiH. Promjene koje su anketirani naveli kao preduvjet za veće zapošljavanje u BiH nisu izgledne.

Nedostatnost pouzdanih metoda za utvrđivanje mogućnosti zapošljavanja i zaposlenosti u BiH nameće potrebu korištenja drugih, manje pouzdanih metoda. Za tu svrhu odlučili smo se za korištenje metode projekcije. Podatke koje smo prikupljali istraživanjem o zaposlenosti u 19 organizacija HNK koristit ćemo za projiciranje mogućnosti zapošljavanja nezaposlenih sa VSS evidentiranih u javnim službama za zapošljavanje.

Polazimo od toga da će utvrđena kvalifikaciona struktura zaposlenih u 19 organizacija HNK ostati i dalje nepromijenjena i da ta ista struktura odražava stanje zaposlenosti na čitavom prostoru BiH.

Pronalazak radnog mjesta za nezaposlene, prije svih za one koji su registrirani u javnim službama za zapošljavanje, moguće je jedino otvaranjem novih radnih mjesta putem širenja postojećih kapaciteta, ili pak osnivanjem novih privrednih subjekata. Imajući na umu izneseno, u nastavku predstavljamo projekciju zapošljavanja najugroženijih struka nezaposlenih s visokom naobrazbom.

Fakulteti	Ukupan broj studenata po fakultetima	Studenti upisani u prvu godinu po fakultetima	Broj diplomiranih po fakultetima	Diplomirani u odnosu na upisane	Broj zaposlenih u anketiranim firmama	Procent u ukupnom broju zaposlenih u ank. firm.	Nezaposleni po fakultetima u BiH	Potrebno radnih mjesta za zapošljavanje nezaposlenih	Potrebno radnih mjesta za zapošljavanje godišnje diplomiranih
Ekonomski fakultet	11072	5529	727	13,1	77	2,9	3561	124496	25417
Pravni fakultet	8827	3596	728	20,2	40	1,5	1980	133254	48994
Pedagoška usmjerenja	4944	1889	707	37,4	79	2,9	3541	120663	24092

Tabela 6: Projekcija zapošljavanja nezaposlenih s visokom stručnom spremom

Iz podataka gornje tabele vidimo kako bi za zapošljavanje nezaposlenih diplomiranih ekonomista trebalo kreirati 124.496 novih radnih mjesta, za zapošljavanje nezaposlenih pravnika trebalo bi kreirati 133.254 novih radnih mjesta, za zapošljavanje svih nastavnika neophodno je kreirati 122.793 novih radnih mjesta. Ako bismo, dakle, htjeli zaposliti najbrojniju grupaciju nezaposlenih registriranih u javnim službama za zapošljavanje, morala bi se kreirati minimalno 133.254 radna mjesta. Riječ je dakle o zapošljavanju nezaposlenih registriranih u javnim službama za zapošljavanje juna 2006. Ne smijemo, međutim, zaboraviti i činjenicu da svake godine diplomiraju novi i novi studenti kojim također treba osigurati radno mjesto. Otud i za one koji će tek steći univerzitetsku diplomu treba dodatno kreirati nova radna mjesta. S partijama na vlasti i ljudima koji nas vode, s onim koji ništa ne znaju o strategiji razvoja to je gotovo nemoguće.

Zaključak

Da bi Bosna i Hercegovina mogla pravilno usmjeriti sistem visokoškolskog obrazovanja neophodno je donijeti strategiju dugoročnog razvoja. Strategija dugoročnog razvoja trebala bi da pokaže koji su to razvojni prioriteti i u skladu s tim koja su im znanja odnosno zanimanja neophodna. To što nemamo strategiju dugoročnog razvoja u visokom obrazovanju stvorilo je bezbroj problema. Najveći broj studenata danas se upisuje i završava fakultete društvenih usmjerenja iako bi za ubrzaniji razvoj zemlje trebalo mnogo više tehničkih i prirodnih zanimanja. Odgovornost za takvo stanje bez sumnje je na onim koji po prirodi svog posla moraju da prave odnosno donose strategiju razvoja zemlje.